

Streltsova O. Legal legitimation as basis cooperations of the state and civil society

This article stipulates the category of legal legitimation as basis of co-operation of state power and civil society. Correlation of concepts of legal legitimation and legal legalization is analysed, their general and distinctive lines are distinguished. Factors are investigated, creating bases for legitimation and the point of view is grounded, that they can be conditionally divided by two groups: irrational and rational. Sociocultural pre-conditions of legitimacy of power are analysed, in particular, charisma and rationally-legal founding (law and order). The structure of legitimation, which foresees the presence of such her obligatory constituents, as object, subjects, facilities, methods, terms, principles, procedure, is also examined et cetera.

Key words: legality, legitimacy, state power, civil society.

УДК 340.1

*Сергій Олександрович Сунєгін,
науковий співробітник
відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук*

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВІДНОСИН: ВСТУП ДО ПРОБЛЕМИ

В умовах проведення в Україні багатьох реформ у різноманітних сферах і галузях суспільного життя, спрямованих насамперед на покращання соціально-економічного розвитку нашої держави у складних умовах ще незавершеної світової фінансово-економічної кризи, особливої актуальності набувають проблеми їх правового забезпечення. При цьому правове забезпечення відповідних реформ, безумовно, не може обмежуватися лише прийняттям відповідних законів та інших нормативно-правових актів уповноваженими на те державними органами, оскільки для їх реального втілення в життя потрібна відповідна поведінка суб'єктів права — фізичних та юридичних осіб, які реалізують надані їм суб'єктивні права і виконують покладені на них юридичні обов'язки, тобто виступають суб'єктами тих чи інших правовідносин. Аксиоматичним є твердження, що право, яке не реалізується у поведінці суб'єктів правовідносин, втрачає свою соціальну цінність, мету та призначення, оскільки в такому випадку воно існує лише «на папері» або «віртуально» та зовсім не впливає на розвиток суспільства. Зазначене суттєво актуалізує необхідність здійснення наукового пошуку і вирішення саме тих теоретико-прикладних питань, які пов'язані з правовідносинами.

Проблематика правовідносин, як і праворозуміння в цілому, належить до кола «вічних» проблем юриспруденції. Кожна історична епоха вносила в її розробку елементи новизни, які відображали не лише особливості конкретного етапу розвитку відповідного суспільства, а й накопичений ним соціальний досвід, оскільки саме через правовідносини позитивне право здійснює безпосередній вплив на розвиток суспільства.

Проблематика правовідносин, їх особливостей, структури та функціонального насичення знайшла належне відображення у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких варто назвати С. Алексєєва, О. Зайчука, М. Козюбру, Д. Ллойда, О. Малька, Г. Мальцева, М. Марченка, М. Матузова, В. Нерсисянца, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, А. Полякова, О. Скакун, Т. Тарахонич, Ю. Тихомирова, Ю. Шемшученка, О. Ющика та ін. Втім, незва-

жаючи на таку широку палітру наукових досліджень та не применшуючи значення наукового доробку вказаних вчених, присвяченого тим чи іншим аспектам правовідносин, все ж мусимо визнати, що і дотепер в юридичній науці залишилося чимало проблемних та невирішених питань, пов'язаних з теорією та практикою правовідносин і, зокрема, їх моральними засадами.

У зв'язку із зазначеним, метою цієї статті є поглиблення уявлення про характер впливу моралі на реалізацію права у відповідних правовідносинах. Враховуючи поставлену мету, спробуємо насамперед дослідити поняття правовідносин та його елементний склад, щоб на цій основі визначити і сформулювати характер впливу моралі на якість втілення правових приписів у фактичній поведінці суб'єктів права.

Так, у сучасній юридичній літературі правовідносини зазвичай визначають як врегульовані нормами права та забезпечувані державою вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами [1, с. 382]. З цього випливає, що з моменту виникнення конкретного правовідношення між відповідними суб'єктами закріплена у правовій нормі модель їх поведінки починає реально втілюватися у життя як певний факт об'єктивної дійсності, що обмежується вольовою взаємодією учасників такого правовідношення.

Таким чином, правовідносини завжди обумовлюються правовими нормами. Норми права визначають, фіксують реальні або потенційні суспільні відносини, які внаслідок впливу на них правових норм стають правовими. Тобто правові норми оформлюють суспільні відносини у визначену правову форму. Водночас право в силу своєї регулятивної специфіки жодним чином не впливає на характер відношення певного суб'єкта до моделі поведінки, яка закріплена у правовій нормі, так само як право не впливає на загальні та особливі ціннісні «орієнтири» такого суб'єкта, до якого він свідомо вдається, вступаючи у відповідну взаємодію з іншими суб'єктами.

Слід зазначити, що одним із основних проблемних питань, навколо яких виникають численні наукові дискусії та судження, є загальнотеоретичне питання про зміст і форму правовідносин, без належного вирішення якого складно зрозуміти не лише їх сутність та структуру, а й осягнути підстави їх виникнення, зміни та припинення. Особливого значення ця проблематика набуває у контексті взаємозв'язку права і моралі як соціальних регуляторів, оскільки правовідносини — це, насамперед, суспільні відносини, які мають правову форму та, водночас, фактичний склад, що, як правило, не позбавлений морального виміру.

У науковій та навчальній літературі донедавна традиційним визнавався підхід, згідно з яким структура правовідносин складається із трьох складових: 1) суб'єкти правовідносин (суб'єктний склад) — фізичні та юридичні особи, які беруть участь у правовідносинах; 2) об'єкти правовідносин — те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність суб'єктів правовідносин; 3) зміст правовідносин, елементами якого визнавалися суб'єктивні права та юридичні обов'язків, якими наділені їх учасники [2, с. 427–430].

Втім, потрібно визнати, що вказану структуру правовідносин можна застосовувати лише до їх абстрактної моделі, яка закріплена у правових нормах. Якщо ж така абстрактна модель правовідносин починає реалізовуватися через фактичну поведінку їх суб'єктів, то зміст правовідносин вже не може бути зведений лише до суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, оскільки конкретні правовідносини, враховуючи їх виражений суб'єктивно-вольовий характер, містять у собі всі особливості певної ситуації, її багатоманітний характер, який дає змогу пояснити, чому в окремих фактичних випадках однаково передбачені правовою нормою ситуації відбуваються по-різному. У цьому контексті варто погодитися з Н. Бутаковою про те, що абстрактна модель правовідносин, якою б досконалою вона не була сама по собі, поза здійсненням в умовах, які нею моделюються та для яких вона призначена, не має та не може мати необхідної і достатньої інформації. Введення ж до змісту правовідносин реальної

взаємодії їх суб'єктів сприяє дослідженню процесу здійснення прав і обов'язків з урахуванням соціальної дійсності [3, с. 18].

У зв'язку з цим, чимало сучасних вчених починають розглядати поняття «зміст правовідносин» крізь призму двох або навіть трьох аспектів його прояву: фактичного (будь-які фактичні відносини у важливій галузі суспільного життя — економічній, політичній та ін.), юридичного (суб'єктивні юридичні права та обов'язки, які реалізуються суб'єктами правовідносин) та вольового (воля відповідних суб'єктів правовідносин, тобто їх здатність здійснювати практичні дії, спрямовані на досягнення поставленої мети, що досягається за допомогою перетворення почуттів, бажань, потреб та інших внутрішньо усвідомлених мотивів людської поведінки у безпосередні зусилля з їх реалізації) [4, с. 377; 5, с. 602; 6, с. 191–192].

На підставі зазначеного, зміст правовідносин доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах: 1) зміст моделі правовідносин, яка закріплена правовими нормами (зміст абстрактних правовідносин, що включає в себе сферу їх реалізації, закріплені правовими нормами права і обов'язки їх суб'єктів); 2) зміст фактично-вольових правовідносин, які складаються між відповідними суб'єктами в певних просторово-темпоральних вимірах.

Ще за радянських часів на цьому також акцентував увагу Ю. Гревцов, який писав: «Змістом будь-яких суспільних відносин є діяльність (взаємодія) учасників таких відносин. Ця обставина необхідно обумовлює інший важливий висновок про те, що права і обов'язки, які реалізуються у правових суспільних відносинах, мають своїм джерелом неправову сферу, оскільки вони вкорінюються, насамперед, у матеріальній діяльності людей. Це означає, що закріплення у правових нормах юридичних прав і обов'язків не є самоціллю, а завжди пов'язано з соціальною діяльністю людей та їх об'єднань. Не норми права породжують необхідність соціальної взаємодії, а, навпаки, така взаємодія викликає необхідність у тих чи інших правах і обов'язках, які мають певне суспільне значення, а тому потребують закріплення нормами позитивного права. У зв'язку із цим, у загальному розумінні можна стверджувати, що форму правовідношення утворює те, що “виштовхується” змістом, діяльністю людей» [7, с. 71–72].

Отже, цілком виправданим можна вважати висновок вченого, що у правовідносинах не можна абсолютно відділити те, що належить лише формі, від того, що стосується лише змісту, оскільки зміст правовідносин постійно переливається у його форму, а форма, у свою чергу, певним чином коригує їх зміст [7, с. 72]. Цей висновок узгоджується із загальним філософським розумінням діалектичного взаємозв'язку між формою та змістом, відповідно до якого форму необхідно розуміти як певну упорядкованість змісту, що забезпечує його внутрішній зв'язок та порядок.

З урахуванням зазначеного, слід підтримати вчених, які вважають, що структуру правовідносин потрібно розглядати у взаємопроникненні не трьох, а чотирьох елементів — суб'єкта, об'єкта, змісту та форми [8, с. 759–777]. Адже змістом правовідносин, як і будь-яких інших суспільних відносин, слід вважати фактично-вольову поведінку їх учасників, а права і обов'язки останніх, які закріплені законодавством, — формою правовідносин.

Розвиваючи цю думку, необхідно зауважити, що розуміння змісту правових відносин лише як сукупності суб'єктивних юридичних прав і обов'язків залишає відкритим питання про так звану зовнішню форму правовідносин, яка в механізмі правового регулювання відіграє чи не найважливішу роль, оскільки саме цей аспект правовідносин, по-перше, тісно пов'язаний із різноманітними юридичними фактами або конкретними життєвими обставинами як підставами їх виникнення, зміни чи припинення і, по-друге, передбачає порядок здійснення певних дій, що, як правило, регламентується нормами позитивного права. Саме специфічний зв'язок прав і обов'язків або сфера належного характеризує внутрішню форму того чи іншого правовідношення, тоді як його безпосереднім змістом або зовнішньою формою буде

конкретна взаємодія відповідних суб'єктів, що відбувається у межах форми, визначеної правовими нормами [3, с. 17–18].

У зв'язку із цим, потрібно визнати, що на якість вольового змісту правовідносин або на ступінь узгодженості фактичної поведінки (взаємодії) їх учасників (суб'єктів) із правовими нормами, які оформлюють відповідну модель правовідносин, суттєвий вплив справляє вся система соціальних регуляторів і, насамперед, моральні та релігійні норми, які утворюють своєрідний «каркас» моральності будь-якої розумної людини. При цьому під моральністю людини, на нашу думку, можна розуміти її особливий внутрішній духовний стан, який характеризується її стійкими ціннісними орієнтирами, що забезпечують чітке усвідомлення та відмежування нею добра від зла, а також її прагнення добровільно вчиняти добро та утримуватися від зла внаслідок своїх внутрішніх переконань.

Слід погодитися зі словами Г. Мальцева про те, що «лінії моральної та правової поведінки часто співпадають або перетинаються. В один і той самий час одна особа може виступати як суб'єкт моралі, так і суб'єкт права, який здатний приписувати своїм діям різні моральні та правові смисли, поєднувати, об'єднувати та розмежовувати відповідні цінності, конструювати вчинки на підставі найбагатшого морального і юридичного нормативного матеріалу. При цьому певна правова поведінка може виявитися нейтральною з моральної точки зору, тоді як моральна поведінка у низці випадків може бути юридично байдужою. Вчиняючи відповідно до правових норм, людина постійно має себе запитувати, чи має її правомірний поступок моральне значення, якщо так, то як саме він оцінюється такою людиною і яку його моральну оцінку можна очікувати від інших людей» [9, с. 162–163].

На жаль, але на теперішньому етапі розвитку українського суспільства спостерігається явна тенденція до перебільшення ролі та значення права як регулятора суспільних відносин і суттєво зменшуються при цьому можливості моральних та релігійних норм, за допомогою яких у людині насамперед і формується моральність як внутрішньо усвідомлена нею система традиційних моральних, релігійних та інших приписів, які дають змогу діяти людині відповідно до її власної волі та совісті, забезпечуючи тим самим збереження універсальних телеологічних цінностей людського існування (життя, гідність тощо). Сучасні засоби масової інформації акцентують увагу своїх споживачів, як правило, на необхідності вивчати і знати саме правові норми, забуваючи при цьому не лише той факт, що їх ефективність багато в чому залежить від ступеня усвідомлення і сприйняття людиною традиційних для суспільства моральних норм, а й те, що позитивне право саме по собі не здатне повною мірою забезпечити необхідний соціально-нормативний контроль над суспільством. В основі зазначених тенденцій і фактів, через які вони безпосередньо проявляються, лежать ідеї лібералізму, що прагнуть розірвати об'єктивно існуючий взаємозв'язок між юридично закріпленими правами і свободами та моральною оцінкою людських вчинків. Свобода особистості не може дорівнювати свободі від моральності, обов'язку, відповідальності та порядності, а відтак і від власної совісті.

З цього приводу слушну думку висловлює А. Поляков, який обґрунтовано вважає, що авторитетність або, інакше кажучи, соціальне визнання позитивного права, засновується на їх соціально-ціннісному значенні [8, с. 303]. Це означає, що відповідний суб'єкт лише тоді буде намагатися максимально ефективно використовувати закладену у правовій нормі модель поведінки, тобто спрямовувати її реалізацію на досягнення не лише своєї власної вигоди (у тому числі шукаючи при цьому наявність прогалин у законодавстві), коли її зміст відповідатиме його ціннісним орієнтирам, насамперед, моральним, що формуються за допомогою всієї системи соціонормативної регуляції. Якщо ж певна особа не має внутрішньо усвідомлених ціннісних орієнтирів, то їй не потрібно взагалі замислюватися над питанням як саме їй виконувати приписи позитивного права і чи взагалі потрібно їх виконувати.

Вказане підтверджує також і думка Ю. Тихомирова, відповідно до якої поведінка людей у правовій сфері значною мірою залежить від їх морально-духовних цінностей, недооцінка

яких за останні роки призвела до суттєвого послаблення ролі людського фактору в розвитку суспільства та возвеличенню матеріально-грошових стимулів поведінки. При цьому аксіоматичним є те, що визнання або відторгнення моральних цінностей багато в чому породжує відповідні типи поведінки — від позитивних до вкрай негативних. З цієї причини вельми актуальним є акцент на ролі та значенні в загальному суспільному розвитку моральних законів взагалі і моральних законів в економіці зокрема. До перших належать: залежність рівня розвитку інститутів від рівня розвитку моральності, зусиль всього суспільства, спрямованих на її зміцнення, високий рівень суспільної еліти, підтримка в людині «вічних істин» тощо. Друга група охоплює специфічні закони морального розвитку економіки, високі морально-духовні критерії формування економічної суспільної еліти, розвиток позитивних, безконфліктних форм економічної взаємодії осіб тощо [10, с. 105].

Таким чином, ефективність дії правових приписів, тобто їх реальне втілення у відповідних правовідносинах, внаслідок чого забезпечується належний рівень законності та правопорядку в суспільстві, залежить від поєднання багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів — соціальних, економічних, ідеологічних, юридичних, моральних тощо. Зазначені фактори тісно взаємодіють між собою, набуваючи свого відображення у свідомості конкретних суб'єктів права. Зокрема, високий рівень правосвідомості та правової культури громадян і посадових осіб, який є однією з необхідних умов ефективної дії права, тісно взаємопов'язаний із рівнем їх моральної свідомості, оскільки специфіка правосвідомості полягає в її співвідношенні з іншими формами свідомості (моральною, релігійною тощо) [11, с. 267–277, 478–481].

Суспільна практика сьогодення, і на цьому слід зробити наголос, як ніколи переконливо свідчить про те, що відмінне знання законодавства, основних положень правової доктрини, а також засвоєння основних досягнень логіко-правового мислення, які, в свою чергу, є необхідними складовими високого рівня правової культури, ще не гарантує належної реалізації права відповідними суб'єктами. Це пов'язано насамперед з тим, що при реалізації права у відповідних правовідносинах має місце поєднання певних правових та моральних чинників у свідомості відповідної особи, які визначають спрямованість тих чи інших дій суб'єктів правореалізації. При цьому саме моральні чинники, як правило, визначають спрямованість та характер випадковості конкретного правовідношення, який, поряд із його необхідними (обов'язковими) якостями, що дають можливість оцінити його з огляду на відповідність або невідповідність нормативно закріпленому зразку, дозволяє пояснити, чому в кожному окремому випадку однаково юридично передбачені ситуації мають різний характер свого фактичного вираження [12, с. 70–72; 13, с. 11–38; 14, с. 150–191].

У зв'язку із цим, варто зауважити, що навіть при недосконалості відповідного нормативно-правового акта з точки зору його юридичної техніки, відсутності конкретного механізму дії правових норм, їх колізійності тощо, за умови чіткого усвідомлення відповідною особою фундаментальних моральних принципів та цінностей, реалізація права у відповідних правовідносинах, як правило, буде досягати позитивного та корисного для суспільства ефекту. І навпаки, навіть найдосконаліший з юридичної точки зору закон при низькому рівні усвідомлення особою свого морального обов'язку не буде використовуватися належним чином, наслідком чого, врешті-решт, буде поступова деградація суспільства. При цьому слід пам'ятати, що поняття «дія права» є умовним, оскільки насправді діють відповідні особи як суб'єкти права і саме від них залежить, яким чином будуть реалізовані правові приписи.

Підсумовуючи наведене вище, вважаємо за доцільне зробити такі висновки:

1) взаємозв'язок права і моралі як соціальних регуляторів набуває свого безпосереднього вираження, насамперед, у сфері реалізації права, тобто у відповідних правовідносинах, оскільки основною метою як права, так і моралі є упорядкування суспільних відносин на ціннісних, розумних, суспільно необхідних та корисних засадах;

2) реальний зміст правовідносин проявляється у фактично-вольовій поведінці їх учасників (суб'єктів), який, як правило, виходить за межі моделі правовідносин, що закріплена у правових нормах. При цьому на зміст правовідносин впливають не лише норми права, а й багато інших об'єктивних (наприклад, традиційна для суспільства мораль) та суб'єктивних чинників (наприклад, рівень суб'єктивного сприйняття і усвідомлення моральних настанов);

3) усвідомлення правових, моральних та інших соціальних норм, так само як і здійснення відповідних дій у межах визначених правовідносин, безпосередньо залежить від волі і свідомості суб'єктів, зокрема, від ступеня засвоєння ними моральних імперативів. Якщо відповідний суб'єкт, вступаючи у правовідносини, повністю абстрагується від моральних вимог, то вірогідність настання негативних наслідків його дій або вчинків для інших осіб суттєво підсилюється;

4) дослідження проблематики правовідносин доцільно здійснювати у контексті взаємодії та взаємозв'язку права з іншими соціальними регуляторами і, насамперед, з мораллю, оскільки «якість» фактичної поведінки суб'єктів права, яка регулюється правовими нормами, безпосередньо залежить також і від усвідомлених людиною внутрішніх мотивів своєї поведінки та рівня її моральної свідомості, а не лише від усвідомлення і сприйняття змісту відповідних норм права.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. — 2-е вид. — К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. — 520 с.
2. Теория государства и права : учебник / под ред. М. М. Рассолова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. — 735 с.
3. Бутакова Н. А. Правоотношения в структуре правовой действительности : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Н. А. Бутакова. — СПб., 2006. — 23 с.
4. Матузов Н. И. Теория государства и права : учебник / Н. И. Матузов, А. В. Малько. — 3-е изд. — М. : Дело АНХ, 2009. — 528 с.
5. Марченко М. Н. Проблемы общей теории государства и права : в 2 т. : учебник / М. Н. Марченко. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. — Т. 2. Право. — 656 с.
6. Ромашов Р. А. Теория государства и права. Краткий курс / Р. А. Ромашов. — 2-е изд. — СПб. : Питер, 2010. — 304 с.
7. Гревцов Ю. И. Проблемы теории правового отношения / Ю. И. Гревцов. — Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1981. — 83 с.
8. Поляков А. В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций / А. В. Поляков. — СПб. : Издательский дом Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2004. — 864 с.
9. Мальцев Г. В. Нравственные основания права / Г. В. Мальцев. — изд. 2-е. — М. : Изд-во СГУ, 2009. — 552 с.
10. Тихомиров Ю. А. Правовое регулирование: теория и практика / Ю. А. Тихомиров. — М. : Формула права, 2010. — 400 с.
11. Нерсисянц В. С. Общая теория права и государства : учебник / В. С. Нерсисянц. — М. : Норма: Инфра-М, 2010. — 560 с.
12. Бурлай Е. В. Нормы права и правоотношения в социалистическом обществе : монография / Е. В. Бурлай. — К. : Наукова думка, 1987. — 92 с.
13. Матузов Н. И. Актуальные проблемы теории права / Н. И. Матузов. — Саратов : Изд-во Саратовской государственной академии права, 2004. — 512 с.
14. Цыбулевская О. И. Нравственные основания современного российского права / О. И. Цыбулевская ; под ред. Н. И. Матузова. — Саратов : ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», 2004. — 220 с.

Сунегін С. О. Моральні засади правовідносин: вступ до проблеми

Стаття порушує проблему залежності правовідносин, через які реалізується право, від моральності чи моральних якостей їх суб'єктів або учасників. Зазначається, що зміст правовідносин — це багатоаспектне поняття, яке включає в себе юридичний, фактичний та вольовий аспекти. При цьому автор вважає,

що розуміння змісту правовідносин лише через наявність у їх учасників юридичних прав і обов'язків є дещо звуженим. Ця позиція аргументується, зокрема, тим, що змістом будь-яких суспільних відносин є реальна, тобто фактично-вольова поведінка їх учасників. Повною мірою це стосується і правовідносин, оскільки, по-перше, вони являють собою частину суспільних відносин, які мають правову форму і, по-друге, закладена в правовій нормі абстрактна модель правовідносин не може містити всі необхідні якості конкретного правовідношення у певних темпорально-просторових вимірах. З урахуванням зазначеного, а також інших аргументів, автор робить висновок, що на зміст правовідносин впливають не лише норми права, а й багато інших об'єктивних (наприклад, традиційна для суспільства мораль) та суб'єктивних чинників (наприклад, рівень моральності особистості або суб'єктивного сприйняття і усвідомлення ним моральних настанов), які значною мірою визначають їх позитивні або негативні наслідки.

Ключові слова: право, мораль, правовідносини, моральність, суб'єкт, правова норма, авторитетність права, ефективність права.

Сунегин С. А. Моральные основания правоотношений: вступление к проблеме

Статья поднимает проблему зависимости правоотношений, через которые реализуется право, от нравственности или моральных качеств их субъектов или участников. Указывается, что содержание правоотношений — это многоаспектное понятие, которое включает в себя юридический, фактический и волевые аспекты. При этом автор считает, что понимание правоотношений только через наличие у их участников юридических прав и обязанностей является узким. Указанная позиция аргументируется, в частности, тем, что содержанием любых общественных отношений является реальное, то есть фактически-волевое поведение их участников. В полной мере это касается и правоотношений, поскольку, во-первых, они являются частью общественных отношений, которые имеют правовую форму и, во-вторых, заложенная в правовой норме абстрактная модель правоотношений не может содержать все необходимые качества конкретного правоотношения в определённых пространственно-временных измерениях. С учётом сказанного, а также других аргументов, автор делает вывод, что на содержание правоотношений влияют не только нормы права, но и много других объективных (например, традиционная общественная мораль) и субъективных факторов (например, уровень нравственности личности или субъективного восприятия и осознания им моральных установлений). Именно эти факторы в значительной мере и определяют положительные или отрицательные последствия тех или иных правоотношений.

Ключевые слова: право, мораль, правоотношения, нравственность, субъект, правовая норма, авторитетность права, эффективность права.

Sunegin S. Moral foundations of legal relations: introduction to this matter

The article initiates the matter of dependence of legal relations, through which law is realized by morality or moral quantities of entities or participants. It is indicated that the content of legal relations is a multi-aspect notion that includes juridical, factual aspects and also the one of will. At this the author guesses that comprehension of legal relations only through the presence of juridical rights and obligations among participants is narrow. The indicated position is substantiated in particular that the content of any social relationships is a real, that is, factual will-based behavior of participants. To the full it concerns also legal relations as — first of all — they (relations) are a part of social relationships having a legal form and — secondly — a law-based abstract model of legal relations cannot contain all necessary quantities of some concrete legal relation in certain spatial-temporary measurements. Having in mind the above-mentioned and another arguments the author concludes that the content of legal relations is influenced not only by norms of law, but also many other objective (for example, traditional social moral) and subjective factors (for example, moral level of a personality or subjective perception and comprehension of moral imperatives). Just all these factors determines in a significant way positive or negative consequences of those or other legal relations.

Key words: law, moral, legal relations, morality, subject (entity), legal norm, authority of law, effectiveness of law.